

РЕМІНЕЦЬ чи МЕДЯНИК ?

Кому з нас, шановні дорослі, не доводилося мати проблем з неслухняністю дітей. Вони виникають у побуті, у громадських місцях, у процесі спільної діяльності та на дозвіллі й досить часто є реакцією малих на висунуті до них вимоги. В чому причина такого неслуху? Що штовхає наших дітей на виявлення непокори? Саме про це, а також про те, як у таких ситуаціях варто поводитися дорослим, наша розмова.

Стосовно дитини проблему дисципліни можна подати у двох аспектах – зовнішньому і внутрішньому. Техніка зовнішньої дисципліни базується на тому, що дорослі домагаються від дітей максимальної слухняності, не цікавлячись їхньою думкою з цього приводу. Техніка внутрішньої дисципліни спрямована на виховання у дитини самодисципліни, тобто прищеплення таких цінностей, які потім стають для неї головними принципами в поведінці, нормою життя.

Перша категорія передбачає, образно кажучи, «ремінець і медяник», тобто нагороду і покарання. Причому арсенал покарань у дорослих досить різноманітний. Тут і вербальні форми (образливі порівняння, обзивання, підвищення голосу, критика, глузування), й ізоляція (дитину ставлять у куток або відправляють в іншу кімнату, не розмовляють з нею), і позбавлення якихось привілеїв, розваг або ласощів, і ... фізичні покарання. Усі ці виховні заходи та їх результати умовно можна порівняти із замкнутим колом. Зважте самі: будь-яке покарання викликає у дитини стан тривоги і нервовості, а подекуди – нелюбов до того, хто карає, і до того, хто не захищає її, а це породжує агресію та провокує на нові негативні вчинки. Звідси нове невдоволення дорослих і нове покарання. Отже, коло замкнулося. Його не можна розірвати за рахунок щораз жорстокіших виховних заходів, оскільки механізм протидії лишається практично незмінний. Крім того, покарання породжує у малюка невпевненість у собі. Покарана дитина почувається самотньою, ображеною, позбавленою батьківської любові й нікому не потрібною. Постійні покарання можуть викликати деформацію уявлень дитини про себе та свої можливості – їй здаватиметься, що вона погана, гірше від усіх. З часом це стає переконанням, а поведінка – відповідною до набутих уявлень.

Можлива і інша реакція – під тиском чужої волі і принижень дитина може озлобитися й прагнути будь – що не підкоритися і навіть помститися. У перспективі такі діти намагаються самоутверджуватися за рахунок інших – батьків, ровесників, молодших за віком і слабших. При цьому домінуватимуть агресія та жорстокість. Таким чином, виховний ефект виявляється протилежним бажаному – зі знаком «__». Тож варто пам'ятати: покарання не лише не запобігає асоціальній поведінці і не спиняє її, а й загострює агресивні прояви.

Ось приклад із життя:

....Щодня молоді мами, виводячи дітей на прогулянку, збираються біля під'їзду поспілкуватися. Їхні діти в цей час тех. Знаходять собі якісь заняття: хтось грається в ляльки, хтось – у машинки, тільки Сашко весь час крутиться

біля дорослих, Мати не дуже звертає на нього увагу. Але коли сам починає встрявати в розмову дорослих зі своїми коментарями або з якоюсь недоречною інформацією про «пікантні» подробиці сімейного життя, мати починає сердитися й проганяє хлопця від дорослих зі словами: «От паскудна дитина, геть з моїх очей!». Сашко дметься й неохоче відходить убік. Кілька разів він дражниться, роблячи вигляд, що знову наближається до гурту сі судок. Мати вдає, що не помічає цих маневрів, Розчарований Сашко відходить до дітей, і вже за кілька хвилин звідти полинають плач дівчаток, їхні обурені вигуки. Виявляється, бешкетник забрав у них ляльку, зруйнував «квартиру», яку діти з такою любов'ю для неї споруджували.

Сльози, крик...Усі сварять Сашка, а мати, ввіймавши сина, добре прикладається до його спини і нижче. Тепер уже плаче й Сашко. Ви пручавшись, він викрикує образи на адресу матері, починає жбурляти в неї камінці. Закінчується все тим, що мати, схопивши сина за комір, тягне його до квартири. Звідти ще довго долинають істеричні вигуки....

Спробуємо розібратися у причинах поганої поведінки дітей. Насамперед це може бути незадовільний стан їхньої нервової системи, спровокований загальним нестабільним або напруженим, несприятливим мікрокліматом у родині; хронічні захворювання, які ослабляють організм дитини, викликають перенапруження і знесилення, провокуючи підвищену дратівливість; порушення режиму дня, в тому числі сну, харчування і прогулянок на свіжому повітрі; недостаток уваги до дитини, її проблем; незадоволена потреба у повноцінному спілкуванні з іншими дітьми; відсутність умов для ігрової діяльності, обмаль необхідних для повноцінного розвитку дитини іграшок; перевтома від ненормованого перегляду телепрограм, невідповідність їхнього змісту віковим можливостям малюка; поганий приклад, грубощі, сцени насильства й жорстокості, які діти бачать не лише на телеекрані, а й у повсякденному житті (зокрема, в родині) тощо.

На жаль, у нашому суспільстві ще не вкоренилася або вважається якоюсь крайністю практика консультування з проблем конфліктних взаємин між людьми, зокрема між чоловіком і дружиною, між батьками та дітьми, у лікаря – невропатолога або психіатра, у практичного психолога чи кваліфікованого фахівця з проблем сім'ї та родинного виховання. Тим часом, стан здоров'я суспільства та рівень його агресії нині є критичними і потребують як правильної оцінки, так, і кваліфікованого втручання в її розв'язання. Соромитися тут не варто, як і марно сподіватися на те, що проблема розв'яжеться сама собою.

Як же зробити так, щоб «не розхитувалося» здоров'я ні дітей, ні батьків? Яку обрати тактику? Головне, звичайно, залежить від позиції батьків: дитина, яку люблять, якій приділяють достатньо уваги, яку з раннього дитинства навчають гарної поведінки і якій при цьому дорослі подають належний приклад, не може стати для батьків дисциплінарною проблемою. Адже етику стосунків і повагу до людей вона сприймає як норму життя, що виявляється і підтримується на різних рівнях взаємин і в різних життєвих ситуаціях.

Однак підхід до розуміння поведінки дитини, її дисципліни з позиції почуттів, а не контролю і придушення, також не можна звести до переліку простих правил, порушення яких тягне за собою покарання.. Треба зважати на те, що самоконтроль для малюка прийнятніший, ніж сліпа покірність.. Дитину не можна запрограмувати. У вихованні дисципліни слід виходити з пріоритету почуттів малюка. Якщо емоційний клімат сім'ї сприятливий – дитина відчувається безпечно навіть тоді, коли батьки діятимуть досить твердо і регламентуватимуть діяльність сина чи доньки розумними рамками. Такий підхід до дисципліни потребує відокремлення людини від її дій або вчинків. Щодо цього надзвичайно корисною є порада, адресована дорослим: „Ніколи не засуджуйте дитину – тільки її негарні вчинки”. А шлях формування самоконтролю передбачає поступове просування від послідовності у вимогах до дитини, коректності форм їх донесення за будь-яких обставин до сприйняття їх дитиною як власних переконань та установок. Наголошуємо: позитивний результат досягається тільки завдяки послідовності, доброзичливості, аргументованості вимог та поваги до особистості дитини.

Краще сказати: „Мені зовсім не подобається, як ти поводишся, але я люблю тебе і сподіваюся, що цього більше не буде, адже ти мене так засмучуєш”, ніж давати негативну оцінку самій дитині.

Дисциплінувати малюка треба або у виявленні почуттів, або в термінах дій. У таких ситуаціях матимемо справу з актуалізуючою дисципліною. Розглянемо кілька можливих варіантів її прояву у родинному вихованні.

1.Тільки ставлення.

„Я йому як дам наступного разу!” – з такою реплікою повертається ваш син з прогулянки. Він скаржиться на друзів, оскільки перебуває під враженням ситуації, і йому просто треба виговоритися, тобто висловити своє ставлення. „Цей Вітько зовсім не вміє грати у футбол, тільки робить нам підніжки. Подивися на мої ноги – самі синці.”

У такій ситуації дорослим дуже важливо зрозуміти, що йдеться тільки про емоції і не більше. Дитині треба дати можливість виговоритися, і аж ніяк неварте підігрівати агресію фразами, як от: „Я це чую від тебе щодня. Невже не можеш за себе постояти? Скільки можна приходити з синцями?”

Така помилка дорослих може призвести до того, що дитячі почуття (тобто емоції) можуть перейти у сферу дій з більш негативними наслідками.

2.Дія.

Дитина може сказати і ак:

- Мене так дратує Миколка, що я збираюся його побити.

Правильною буде така реакція батьків:

- Ми тебе розуміємо. Але подумай, чим це може закінчитися і що від цього зміниться. А якби на його місці був ти? Адже ти теж іще багато чого не вмієш робити. Миколка, напевне, погано знає правила гри – йому треба допомогти. (ідеальний варіант: батько пропонує пограти у футбол разом з дітьми й водночас пояснити Миколці правила гри).

3.Дія уже відбулася.

Діти посварилися. Син обізвав (або штовхнув) товарища і намагається пояснити батькам, чому він так зробив, тобто прагне довести свою правоту.

Правильною практикою з боку батьків буде відійти від конкретного випадку й узагальнити те, що відбулося.

- Я вважаю, що вчинив правильно. Так йому і треба! – каже Сергійко.
 - Тобто, по-твоєму, це найкращий спосіб довести свою правоту? – уточнюють батьки.
 - Так.
 - І ти міг би так сказати (зробити) своїй мамі, якби вона не мала рації?
- Такий діалог сприятиме переоцінці дитиною власного вчинку.

4..Покарання невідворотне.

Якщо виникають ситуації, коли без покарання обійтися не можна, батьки повинні відмовитися від особистого осуду, тобто треба ніби відокремити себе і покарання. Батьки можуть і мають бути носіями загальноприйнятих норм, і вони зовсім не повинні виступати у ролі суддів власних дітей. Отже, покарання на тлі широковживаних фраз, як от: „Буде так, як я сказав”, „Я тобі як наказав робити?!”, „Я тобі дам за такі слова!”, „Ось ти зараз у мене матимеш!”, - не дадуть належного педагогічного ефекту.

- Поміркуймо над тим, що відбулося, - пропонує батько. – Ти розбив шибку, і я вже нічого не можу вдіяти, але поясни мені, що сталося?

Після такого спокійного звертання малий щиро розповість, як граючи у футбол, ненароком влучив у шибку. Уважно вислухавши сина, батько має сказати:

- Я розумію, що ти зробив це ненароком. Але в кожній грі, як і в житті, існують певні правила. За їх порушення треба відповідати. Скажи мені, яке покарання ти вважатимеш правильним?

Подібна практика добре розвиває самостійність і відповідальність за свої вчинки. При цьому стосунки між батьком та сином лишаються довірчими.

На жаль, є багато інших прикладів. Досить часто батьки ультимативно ставлять дитині вимоги підкорятися головним чином тому, що не завжди впевнені в собі. На неслухняність дітей реагують здебільшого хворобливо: „Ми стільки для тебе робимо, а ти такий невдячний!”. Для дошкільняти такі репліки звучать абстрактно.

Тим, хто хоче мати виховану дитину, пропонуємо:

Принципи виховання дисциплінованості

у дитини:

1. Відокремлюйте свої почуття від дій. Не осуджуйте дитину. Вона має відчувати, що її люблять, але її дії в конкретному випадку неприйнятні. Пам'ятайте: щоб змінити вчинки дитини, треба навчитися розуміти її.
2. Уважно вивчайте свою дитину. Ви маєте знати стан її здоров'я, нервової системи. Дія малюків у стані нервового розладу є симптомами якихось емоційних ускладнень, викликаних критикою, звинуваченням або покаранням, напруженою родиною атмосферою.
3. Відповідайте на почуття дитини. Давайте їй виговоритися, щоб негативні емоції знайшли вихід у словах, а не в діях.

4. Якщо без покарання обійтися не можна, хай дитина вибере його сама. Практика показує: діти здебільшого вибирають суворіше покарання, ніж батьки. Але в таких випадках вони не вважають його несправедливим і не ображаються.

5. Караючи дитину, впевніться у тому, що вона розуміє, за що, щоб вона звинувачувала себе, а не того, хто карає.

6. Давайте зрозуміти синові або доньці, що дисциплінарні проблеми дітей стосуються не тільки дорослих, а є спільними для них.

7. Навчайте дитину: норм і правил поведінки в різних місцях і різних життєвих ситуаціях – ненав'язливо та без моралізування.

8. Накладіть обмеження на небезпечні та руйнівні дії. Допоможіть дитині спрямувати свою активність у дозволене русло. У цьому полягає основна формула динамічного підходу до проблеми дисципліни дитини.

9. Будьте самі прикладом культурного поводження з іншими людьми, з предметами та в довкіллі.